

primum imbuimus, quæ eadē prouectior ætas & percipit difficilius, & obliuiscitur citius. Ad hæc quàm charus & irreparabilis sumptus sit tempus, quantum ualeat mature cœpisse, quantū suo quidq; tempore agere, quantum possit assiduitas, quàm bene minimorū accessione crescit aceruus Hesiodius, q̄ fugax ætas, q̄ occupata iuuenta, quàm indocilis senectus. Hæc si tecum expendes, nunquam committes, ut in filiolo, non dicam septēnium, sed ne triduum quidem prætereat, in quo ad eruditionem qualicunq; profectu uel præparari, uel instrui possit.

DIXI.

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO VI
TERIO, LIBERALIUM DISCIPLI
NARVM PROFESSORI EXI
MIO S. D.

NAE TV rem istam, mi Petre suauissime, & perspicis acute, & grauius uerq; iudicis plurimum referre, qua ratione, quoq; ordine quid instituas, idq; maximum habere momentum, cum cæteris in rebus omnibus, tum uero præcipue in bonarum studijs literarum. An non uidemus ingentia pōdera, si artem adhibeas, minimo tolli negotio, quæ nullis alioqui uiribus moueri poterant. Quemadmodum & in bello non perinde refert, quātis copijs, quantisq; uiribus hostem adoriaris, ut quàm

quàm probe instructo exercitu, quo consilio, quoq; ordine pugnam capeffas. Ac multo celerius quò tendūt, perueniant ij, qui semitas còpendiarias norunt, quàm qui amnem, ut ait Plautus, ducem sequuntur, & uel còtempto Pythagora $\phi\lambda\lambda\epsilon\omega\phi\acute{o}\rho\epsilon\varsigma$ ingrediuntur, uel uarijs etiam errorum ambagibus circumaguntur. Proinde rogas, ut tibi studiorum ordinē, ac uiam, formāq; præscribam, quam tu, ueluti Thesei filum secutus, & in autorum labyrinthis citra errorē uersari queas, & ad eruditionis summā celerius emergere, uel magis aliorum studijs còsulere, quos bonis literis instituis, quandoquidem ipse iam propèmodum ad eruditionis fastigium peruenisti. Equidem pro mea certe uirili non grauatim parebo homini tam amico, ut nephas sit quiduis etiam flagitanti negare, nedum rem tam honestam, tamq; frugiferam. Quod si senseris nostrum hoc consiliū tibi commodo fuisse, tui candoris erit, & alijs ad bonas literas enitētibus, digito uia indicare.

PRINCIPIO duplex omnino uideatur cognitio, rerum, ac uerborū. Verborum prior, rerū potior. Sed nonnulli dum $\alpha\upsilon\tau\acute{\iota}\pi\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\varsigma$, ut aiunt, $\pi\omicron\sigma\iota\mu$ ad res discendas festinant, sermonis curā negligunt, & male affectato compendio, in maxima incidunt dispendia. Etenim cum res non nisi per uocū no-

tas cognoscantur, qui sermonis uim non callet, is passim in rerum quoque iudicio caecutiatur, hallucinetur, deliraret necesse est. Postremo uideas nullos omnium magis ubique de uoculis cauillari, quam eos qui iactitant sese uerba negligere, rem ipsam spectare. Quapropter utroque in genere statim optima, & quidem ab optimis sunt discenda. Quid enim stultius, quam magno labore discere, quae postea maiori cogaris dediscere? Nihil autem facilius discitur, quam quod rectum, ac uerum est. At praua si semel inhaeserint ingenio, dictu mirum quam non possint reuelli. Primum igitur locum Grammatica sibi uendicat, eaque protinus duplex tradenda pueris, Graeca uidelicet, ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia ferme sunt prodita, quae digna cognitu uideantur, uerum etiam quod utraque alteri sic affinis est, ut ambae citius percipi queant coniunctim, quam altera sine altera, certe quam latina sine graeca. A graecis auspicari nos mauult Quintilianus, sed ita, si his literis perceptis, non longo interuallo latinae succedant, sane utraque pari cura tuendas esse monet, atque ita futurum, ut neutrae alteris officiant. Ergo utriusque linguae rudimenta & statim, & ab optimo praecipiente sunt haurienda: qui si forte non contingat, tum (quod est proximum) optimis certe utendum autoribus, quos equidem perpaucos, sed delectos esse uelim. Inter graecos Grammaticos nemo non primum locum tribuit

Theodoro

Theodoro Gaza, proximum mea sentētia Constantinus Lascaris sibi iure suo uendicat. Inter latinos uetustiores Diomedes. Inter recentiores haud multum uideo discriminis, nisi quod Nicolaus Perottus uidetur omnium diligentissimus, citra superstitionem tamen. Verū ut huiusmodi praecepta fateor necessaria, ita uelim esse quantum fieri possit, quā paucissima, modo sint optima. Nec unquam probaui literatorū uulgus, qui pueros in his inculcandis complures annos remorantur. Nam uera emendate loquēdi facultas optime paratur, cum ex castigate loquentiū colloquio conuictuq; tum ex eloquentium autorum assidua lectio-
 ne, è quibus ij primum sunt imbibendi, quorū oratio prae-
 ter quā quod est castigatissima, argumenti quoq; illecebra aliqua discipulis blandiatur. Quo quidē in genere primas tribuerim Luciano, alteras Demostheni, tertias Herodoto. Rursum ex Poētis primas Aristophani, alteras Homero, tertias Euripidi. Nam Menandrum, cui uel primas daturus eram, desideramus. Rursum inter latinos quis utilior loquendi autor quā Terentius: purus tersus, & quotidiano sermone proximus, tum ipso quoq; argumenti genere iucūdu adolescentiā. Huic si quis aliquot selectas Plauti comedias putet addendas, quae uacent obscenitate, equidem nihil repugno. Proximus locus erit Vergilio, tertius Horatio, quartus Ciceroni, quintus C. Caesari. Salustium

si quis adiungendum arbitrabitur, cum hoc non ma-
 gnopere cōtenderim, atq; hos quidem ad utriusq; lin-
 guæ cognitionem satis esse duco. Neq; enim mihi pla-
 cent, qui in euoluendis hunc in usum autoribus, etiam
 quibuslibet, uitam omnem conterunt, prorsus infantē
 existimantes eum, quem ulla chartula suffugerit. Ergo
 parata sermonis facultate, si non luxuriosa, certe casta,
 mox ad rerum intelligentiam cōferendus est animus.
 Tameñ ex his etiā scriptoribus, quos expoliendæ lin-
 guæ gratia legimus, non mediocris obiter rerū quoq;
 cognitio percipitur, uerum ex instituto omnis ferè re-
 rum scientia à Græcis autoribus petēda est. Nam un-
 de tandem haurias uel purius, uel citius, uel iucundius
 quàm ab ipsis fontibus? Sed quo ordine disciplinæ di-
 scendæ sint, & ex quibus potissimum præceptoribus,
 id aliàs fortasse rectius ostēdemus. Interim ad primæ
 ætatis studia reuertamur. Ut igitur ex his autoribus
 unde linguæ copiam petēdam esse diximus, fructum
 capias & maturius, & uberiolem, Laurentiū Vallam
 tibi censeo diligenter euoluendum, qui de latini sermo-
 nis elegantia scripsit elegātissime. Huius adiutus præ-
 ceptionibus, ipse per te non pauca annotabis. Neque
 enim te uelim per omnia uelut addictum, Laurentia-
 nis seruire præceptis. Adiuuabit hoc quoq;, si figuras
 grammaticas à Donato ac Diomede traditas edidice-
 ris, si carminis leges ac formas omnes tenueris, si rheto-
 rices

rices summā, hoc est, propositiones, Locos probatio-
 num, exornationes, amplificationes, transitionum for-
 mulas in promptu habueris. Conducūt enim hæc nō
 solum ad iudicandum, uerumetiam ad imitandum.
 His itaq; rebus instructus inter legendum autores nō
 oscitanter obseruabis, si quod incidat insigne uerbum,
 si quid antique aut noue dictum, si quod argumen-
 tum, aut inuentum acute, aut tortū apte, si quod egre-
 gium orationis decus, si quod adagium, si quod exem-
 plum, si qua sententia digna quæ memoriæ commen-
 detur. Isq; locus erit apta notula quapiam insignien-
 dus. Notis enim non solum uarijs erit utendum, uerū
 etiam accommodatis, quo protinus quid rei sit, admo-
 neant. Ad hæc si quis dialecticam addendam statu-
 erit, non admodum refragabor, modo ab Aristotele eam
 discat, non ab isto loquacissimo sophistarum genere,
 neque rursus ibi desideat, & uelut ad scopulos (ut in-
 quit Gellius) sirenos consenescat. Verum illud inte-
 rim memineris, optimum dicendi magistrum esse sti-
 lum. Erit hic igitur in carmine, in oratione libera, in o-
 mni argumenti genere diligenter exercendus. Neque
 negligenda memoria, lectionis thesaurus. Eam tamen
 si locis & imaginibus adiuuari non inficior, tamen tri-
 bus rebus potissimum constat optima memoria, intel-
 lectu, ordine, cura. Si quidē bona memoriæ pars est,
 rem penitus intellexisse. Tum ordo facit, ut etiā quæ se-
 mel

mel exciderint, quasi postliminio in animum reuocemus. Porro cura omnibus in rebus, non hic tantū, plurimum ualeat. Itaque quæ meminisse uelis, ea sunt attentius, ac crebrius relegenda, deinde sæpius à nobis ipsis exigēda, ut si quid forte suffugerit, id restituatur. Illud minutius, sed tamen haud indignum quod admoneatur. Adiuuabit non mediocriter, si quorum necessaria quidem, sed subdifficilis erit memoria, ueluti locorum quos tradunt Cosmographi, pedum metricorum, figurarum grammaticarum, genealogiarum, aut si quæ sunt similia, ea quàm fieri potest breuissime simul & luculentissime in tabulas depicta, in cubiculi parietibus suspendantur, quo passim & aliud agentibus sint obuia. Item si quædā breuiter, sed insigniter dicta, uelut apophthegmata, prouerbia, sententias in frontibus atque in calcibus singulorum codicum inscribes, quædā annulis, aut poculis insculpes, nonnulla pro foribus, & in parietibus, aut uitreis etiam fenestris depinges, quoniam nusquam non occurrat oculis, quod eruditionem adiuuet. Hæc enim tametsi singula per se pusilla uidentur, tamen in unum collata aceruum, doctrinæ thesaurū lucro augent, haud quaquam negligendo τῶν εἰς ἀφροσύνην ἀφροσύνην, id est, his opibus properati ditescere. Postremo illud non ad unū aliquid, sed ad omnia simul plurimū conducet, si frequenter alios quoque doceas. Nusquam enim melius deprehēderis quid intelligas, quid non

non. Atq; interim noua quædam occurrunt commen-
tanti, differentiçq; nihil non altius infigitur animo.

DE RATIONE INSTITVENDI
DISCIPVLOS.

SED uideo te cupere, ut de docendi quo-
que ratione nonnihil attingamus. Age
mos geratur Viterio, quanquam uideo
Fabium hisce de rebus diligentissime præ-
cepisse, adeò ut post hunc de isdē scribere prorsus im-
pudentissimum esse uideatur. Ergo qui uolet institue-
re quempiam, dabit operā, ut statim optima tradat,
uerum qui rectissime tradat optima, is omnia sciat ne-
cesse est: aut si id hominis ingenio negatum est, certe
uniuscuiusq; disciplinæ præcipua. In hoc non ero con-
tētus decem illis, aut duodecim autoribus, sed orbem
illum doctrinæ requiram, ut nihil ignoret etiā qui mi-
nima parat docere. Erit igitur huic per omne scriptorū
genus uagandum, ut optimum quenq; primū legat,
sed ita, ut neminem relinquat ingustatum, etiā si pa-
rum bonus sit autor. Atq; id quo cumulatiore fructu
faciat, ante locos & ordines quosdam, ac formulas in
hoc paratas habeat, ut quicquid usquam inciderit an-
notandum, id suo ascribat ordini. Sed hoc qua ratio-
ne fieri oporteat, in secundo de copia cōmentario de-
monstrauimus. Verum si cui uel ocium, uel librorum
copia defuerit, plurima Plinius unus suppeditabit,
m multa

multa Macrobius, & Athenæus, uaria Gellius. Sed in
 primis ad fontes ipsos properandum, id est, græcos &
 antiquos. Philosophiã optime docebit Plato, & Ari/
 stoteles, atque huius discipulus Theophrastus, tum
 utrinq; mixtus Plotinus. Ex Theologis secundum di/
 uinas literas, nemo melius Origene, nemo subtilius
 aut iucundius Chrysofostomo, nemo sanctius Basilio.
 Inter latinis duo dũtaxat insignes in hoc genere, Am/
 brosius mirus in allusionibus, & Hieronymus in arca/
 nis literis exercitatissimus. Quod si minus uacabit im/
 morari singulis, omnes tamen censeo degustandos,
 quorum in præsentia catalogum texere, non est ratio.
 Certe propter Poëtarum enarrationem, quibus mos
 est, ex omni disciplinarũ genere sua temperare, tenen/
 da est fabularum uis, quam unde potius petas, quã
 ab Homero, fabularum omnium parente? Tametsi
 Metamorphoses, ac Fasti Nasonis non leue momen/
 tum adferent, quanquam latine scripti. Tenenda Cos/
 mographia, quæ in historijs etiam est usui, nedum in
 Poëtis. Hanc breuissime tradit Pomponius Mela, do/
 ctissime Ptolemæus, diligētissime Plinius. Nam Stra/
 bo non hoc tantum agit. Hic præcipua pars est obser/
 uasse quæ montium, fluminum, regionum, urbium,
 uulgo recepta uocabula, quibus antiquis respondeãt.
 Eadem debet esse cura in arborum, herbarũ, animan/
 tium, instrumentorum, uestium, gemmarum nomini/
 bus

bus, in quibus incredibile dictu, quàm nihil intelligat
 literatorum uulgus. Horum notitia partim è diuersis
 autoribus, qui de re rustica, de re militari, de archite-
 ctura, de re culinaria, de gemmis, de plantis, de natu-
 ris animantium conscripserunt, colligitur. Quàquam
 Iulius Pollux ex professo de rerum uocabulis tradidit,
 quæ utinam tam accurate distinxisset, quàm congeffit
 copiose: partim ex etymologijs, partim ex his linguis,
 quæ prisci sermonis & incorrupti manifesta uestigia
 seruant in hanc usq; ætatem, cuiusmodi lingua Con-
 stantinopolitanorum, Italorum, & Hispanorû, nam
 Gallorum oratio longius degenerauit. Tenenda anti-
 quitas, quæ non modo ex uetustis autoribus, uerum
 etiam è nomismatis priscis, è titulis saxiscq; colligitur.
 Ediscenda & Deorum genealogia, quibus undiq; re-
 fertæ sunt fabulæ, eam post Hesiodum feliciter quàm
 pro suo seculo tradidit Boccatus. Non ignoranda
 astrologia, quod hanc passim suis figmentis aspergunt
 Poëtæ, præsertim Higini. Tenenda rerum omniû uis,
 atq; natura, propterea quod hinc similia, epitheta, cõ-
 parationes, imagines, metaphoras, atq; alia id genus
 schemata solent mutuo sumere. In primis autẽ omnis
 tenenda est historia, cuius usus latissime patet, nõ tan-
 tum in Poëtis. Iam si quis Prudentium, unum inter
 Christianos uere facundum Poëtam uolet enarrare,
 literas etiam arcanas calleat oportet. Postremo nulla

disciplina est, nec militiæ, nec rei rusticæ, nec musices, nec architecturæ, quæ non usui sit ijs, qui Poëtas, aut oratores antiquos susceperint enarrandos. Sed uideo iam dudum frontem contrahis. Næ tu inquis, immensum onus imponis etiam literatori. Onero sanè, sed unum, ut quàm plurimos exonerem. Volo ut unus euoluat omnia, ne singulis uniuersa sint euoluenda.

Iam uero de formando puerorum ore, deq; tradendis ceu per lusum, iocumq; literarum figuris, satis præcepit Fabius. Equidem post tradita elementa prima, malim ad usum loquēdi statim uocari puerū. Etenim cum intra pauculos menses, quamuis barbaram linguam atas ea sonet, quid uetat quo minus idem fiat in lingua græca siue latina? Verum id nec in magno puerorum grege locum habet, & domesticam præceptoris consuetudinem requirit. Quanquam in ludo quoq; dabit operā, ut siue pluribus loquatur, siue seorsim uni, quàm potest emendatissime dicat. Quædam obiter interpretetur, & ut imitent, admoncat. Loquentes illos aliquoties collaudet si quid dictū erit aptius, aut emendet, cum errabunt. Ea res efficiet, ut illi quoque consuescant circumspectius & accuratius loqui, & præceptorem loquentem attentius obseruet. Iuuabit & illud, si propositis præmiolis, aut pœnis, uelut ex lege prouocent, ut ipsi quoq; inter sese alius alium emendent. Porro præceptor eruditiores aliquot deliget, qui
 controuerfiam

controuersiam finiant. Neq; fuerit inutile, ceu formu-
 las aliquot proponere pueris, quibus orationibus in-
 lusu, quibus in cōgressu, quibus in cōuiujs uti debeāt.
 Has sic oportet esse doctas, ut simul & faciles sint, &
 iucūda. Porrò doctor ille diligens & doctus, ac ricq; iu-
 dicio, non grauabitur, collatis omnibus Grammatico-
 rum præceptis, excerpte quædã, & simplicissima, qđ
 quidem fieri potest, & breuissima, tum ordine quàm
 maxime commodo. Posteaquàm ea tradidit, statim
 ad autorem aliquem ad id accōmodatissimum, ac lo-
 quendi, scribendiq; consuetudinem uocentur. Hic præ-
 ceptiones ante traditas ut incident, exempla q; diligē-
 ter inculcabit, quibus etiam addet non nihil, uelut iam
 tum ad maiora præparans. Hinc iam thematis exer-
 ceteri debent. In quibus illud in primis cauendū, ne (qđ
 fieri solet) aut sensu sint inepto, aut sermone insulso,
 sed argutam aliquam, aut uenustam habeant senten-
 tiam, quæ tamen ab ingenio puerili non nimium ab-
 horreat, ut interim aliud agentes, simul & aliquid di-
 scant, in grauioribus studijs usui futurum. Habeat igitur
 thema, quod pueris proponet, aut historiam me-
 morabilem. Quod genus sunt illa: Marcelli præcep-
 calor rem Romanam subuertit, Fabij prudens cūcta-
 tio restituit. Quanquam hic subest etiam sententia, ni-
 mirum præcipitata consilia parum feliciter euenire so-
 lere. Itē, difficile iudicatu sit, uter altero fuerit stultior,

Crates qui aurum abiecit in mare, an Midas qui existimauit nihil auro melius esse. Item, Demostheni ac Ciceroni immodica eloquentia exitio fuit. Rursum, nulla laus Codri regis meritis par esse potest, qui ciuicum salutem propriæ uitæ dispendio redimendam putauit. Sed non magni negotij fuerit huiusmodi uim ex historiographis, præcipue Valerio Maximo, colligere. Aut fabulâ habeat, ut illud: Hercules expugnandis monstris immortalitatem sibi parauit. Musæ fontibus ac nemoribus unice gaudent, à fumosis urbibus abhorrent. Aut apologum, ut recte docuit Cassita nõ esse committendum amicis negociũ, quod per te possis conficere. Item, manticam pectore propendentem uident omnes, eam, quæ à tergo pendet, uidet nemo. Item, Sapiebat uulpes, quæ maluit muscas iam prope saturas retinere, quàm his expunctis, uacuas ac sitientes admittere, quæ quicquid reliquum esset sanguinis, epotarent. Aut apophthegma, ut, Longe dissentiebat à uulgo nostræ ætatis, qui maluit uirum absq̃ pecunia, quàm pecuniam sine uiro. Item: Iure Socrates contemnit eos, qui non edunt ut uiuant, sed uiuunt ut edant. Meritò non probauit Cato eos, qui plus sapiunt palato, quàm animo. Aut prouerbium, ut: Ne sutor ultra crepidam. Et non cuiuslibet est hominis Corinthum nauigare. Ac nos quidem æditis tot Chiliaribus, effecimus, ne difficilis esset horum inuētio. Aut
sententiam,

sententiam, ut nihil carius constat, quàm quod precibus emitur. Et obsequium amicos, ueritas odium parit. Et amici, qui procul absunt, amici non sunt. Aut rei cuiuspiam insignem naturam, ut Magnes ad sese ferrum attrahit, Naphtha ignem. Item palmæ ea est natura, ut pondere imposito, non modo non deprimatur ad terram, uerùm etiam sursum nitatur, & altius erigat sese. Item mirum Polypi ingeniũ, qui ad speciem subiecti soli mutat colorem, quo fallat insidias piscatoris. Aut figuram eximiam, puta gradationem. Diuitiæ luxum pariunt, luxus saturitatem, saturitas ferociam, ferocia odium multorum, odium perniciem. Aut similitudinem, ut, quemadmodũ ferrum si exerceas, usu atteritur: si non exerceas, exeditur rubigine. Ita ingenium si exerceas, labore absimitur: si non exerceas, magis otio, situq; læditur. Aut allegoriam, ut non est addendus ignis igni, non est addendum oleum incēdio. Aut commutationem, ut nō ideo te talem iudico, quod uehementer amem, sed ideo uehementer amo, quod talem iudicari. Aut distributionē, Stultior est, quàm ut possit tacere, infantior, quàm ut possit loqui. Simplicior est, quàm qui possit mentiri: grauior, quàm ut uelit. Sed mihi sat est indicasse tantum. Aut exquisitam aliquam elegantiam. Cuius rei non est necesse ponere exemplum. Nihil autem obstat, quo minus plures commoditates in eandem incidant orationem, ueluti
sententia.

sententia, historia, prouerbiū, & figura. Ergo præceptor, quē oportet assidue in bonis autoribus obuersari, huiusmodi ceu flosculos undiquaque colliget, eosque delectos proponet, aut etiam in eam formam demutabit, ut puerorum ingenijs sint accommodati. Postquam his rebus ad aliquantam sermonis peritiā prouectus erit puer, tum si uidebitur, ad maiora grammatices præcepta reuocet, quæ per locos & ordines quosdam ita tradēda sunt, ut primo loco simplicissima proponantur, eaque paucis. Deinde utcumque adolescunt discipulorum ingenia, ita maiora suis quaque locis oportebit subiicere. Is ordo cuiusmodi sit, è Theodori Gazæ Grammatica exemplum sumas licebit. Nec in his tamen uelim eos detineri longius, sed illico ad autores grauiores reuocari. Præsertim si prius summā illam, de qua dixi, rhetorices, ac figuras, & carminū formas teneant. Interim thematis quoque difficilioribus sunt exercendi, in quibus delegendis ac narrandis, diligentem ac doctum præceptorem requiram. Qui si sit mediocris, modo sit idem modestus, non grauabitur hæc ab alio doctiore petere. Thematum autem formæ huiusmodi ferè possunt esse. Nunc epistolæ breuis argumentum, sed argutum, lingua uulgari proponat, latine græcæue, aut utroque sermone tractandū. Nunc apologum, nunc narratiunculam non inspidam, nunc sententiam ex quatuor constantem partibus, utriusque duarum

rum simili aut ratione subiecta. Nunc argumentationem quinque tractandā partibus, nūc dilemma duabus, nunc expolitionem quam uocant, septem partibus explicandam. Aliquando tanquam ad rhetorica præludētes, unum aliquod membrorum seorsum tractent. Cuiusmodi progymnasmata scripsit Aphthonius. Aliquando laudem, uituperationem, fabulam, similitudinem, comparisonem. Aliquando figurā, uel descriptionem, distributionem, sermocinationem, subiectionem, notationem. Aliquoties iubeantur carmen aliquod soluere. Aliquoties solutam orationem pedibus alligare. Interim Plinianam aut Ciceronis epistolam, uerbis ac figuris imitentur. Nonnunquam eandē sententiā uariatis uerbis ac figuris, sæpius efferant. Nonnunquam eandem græce simul ac latine metro & oratione prosa uariant. Nonnunquā eandem quinque aut sex carminum generibus, quæ doctor præscripserit, explicent. Nonnunquam sententiā eandem per locos quàm plurimos ac schemata diffingant. Plurimum autem fructus est in græcis uertendis. Quare cōuenit eos, hoc in genere sæpissime ac diligentissime exerceri. Nam simul & exercetur ingenium in deprehendis sententijs, & utriusq; sermonis uis ac proprietates penitus inspicitur, & quid nobis cum græcis commune sit, quid non, deprehenditur. Deniq; ad reddendā græcanicā emphasim, omnes latinæ linguæ opes excutias

cutias oportet. Hæc si initio pueris difficilia uidebuntur, tum usu fient faciliora, tum præceptoris ingeniū, ac studium, bonam negocij partem pueris adimet, indicatis quæ putet esse supra uires illorum. Atq; ijs interim exercitamentis crebræ prælectiones autorum miscantur, ut suppetat quod imitentur. Quanquam is, qui docet, proposito themate, simul uerborum quoq; & figurarum copiam debet indicare. Sub hæc ad inueniendi quoq; laborem prouocentur, ita propositis nudis argumentis, ut suo quisq; Marte reperiat, quæ pertinebunt ad rem tractandam, ornandam, locupletandam. Et hic delectum ac uarietatem requiram à præceptoris eruditi diligentia, gustum interim exhibebo. Sapius argumentum epistolæ proponet suasoriæ, dissuasoriæ, exhortatoriæ, dehortatoriæ, narratoriæ, gratulatoriæ, expostulatoriæ, commendatoriæ, consolatoriæ. Et uniuscuiusq; generis naturam locos ac formulas quasdam communes, dein argumento proposito, etiam peculiare indicabit. Aliquando ceu declamatoriū thema dabit, in diuersis generibus, puta si iubeat eos uituperare Iulium Cæsarem, aut laudare Socratē, in genere demonstratiuo. Item statim optima discenda. In opibus non esse felicitatem. Matrem proprio lacte nutrire debere quod peperit. Literis græcis nō esse dandam, aut esse dandam operam. Vxorem esse ducendam, aut nō esse ducendam, Peregrinandum esse, aut

aut non esse peregrinandum, in genere suasorio. Item M. Horatium indignum esse supplicio, in genere iudiciali. Verum hanc palæstram primum ingredientibus non grauibitur is, qui docendi prouinciam suscepit, primum indicare, quot propositionibus id argumentum tractari possit. Præterea propositionum ordinem demonstrabit, & quo pacto alia ex alia pendeat. Deinde quot rationibus unaquæque propositio fulciri debet, quot confirmationibus unaquæque ratio. Tum circumstantias ac locos, unde ista peti possint. Deinde quibus similibus, dissimilibus, exemplis, collationibus, sententijs, prouerbijis, fabulis, apologis unaquæque pars locupletari queat. Ostendat & schemata, si qua insigniter uidebuntur incidere posse, quæ uel acriorem, uel ampliorem, uel magis dilucidam, uel iucundio rem reddant orationem. Si quid erit amplificandum, rationem demonstrat, siue per locos communes, siue per eas rationes, quas in quatuor formas distribuit Quintilianus. Quod si qui inciderint affectus, hi quoque quo pacto tractandi sint, admonebit. Quin & conectendi rationes præscribat, quis sit optimus futurus transitus. Ab exordio ad narrationem, à narratione ad diuisionem, à diuisione ad argumentationem, à propositione ad propositionem, à ratione ad rationem, ab argumentatione ad epilogum, aut perorationem. Ostendat & formulas aliquot, quibus ibi commode possint exordiri,

aut etiã perorare. Postremo, si potest, locos aliquot in autoribus indicet, unde ualeant aliquid imitãdum sumere, propter rerũ affinitatẽ, id ubi septies, aut octies erit factum, iam incipient (quod ait Horatius) sine cortice nare, & satis erit nudum thema ministrasse, nec necesse fuerit, semper uelut infantibus cibũ præmansum in os inferere. Nec mihi displicet illud exercitationis genus, quod apud antiquos in usu uideo fuisse, ut ex Homero, Sophode, Euripide, Vergilio, aut etiam ex historijs aliquando legantur themata. Puta, ut Menelaus apud Troianam concionem repetat Helenam. Aut, Phœnix suadeat Achilli, ut redeat in prælium. Aut, Vlysses suadeat Troianis, ut Helenam reddant, potius quàm bellũ experiantur. Quo in genere extãt aliquot Libanij & Aristidis declamationes. Præterea, uti suadeat aliquis amicus Ciceroni ne conditionẽ ab Antonio oblatam accipiat, quod argumentum est apud Senecam, Vti Phalaris suadeat Delphis, ut taurum æneum deo suo consecrent. Ad hoc genus pertinent epistolæ, quæ Phalaridis, ac Bruti nomine circumferuntur. In emendãdo collaudabit, si quid felicius inuentum, tractatum, aut imitatũ uidebitur: si quid prætermissum, aut non suo loco positum, si quid nimium, aut remissius, si quid obscurius, aut etiam si quid parũ eleganter dictum erit, admonebit. Et quo pacto mutari possit ostendet, ac mutari, & sæpius iubebit. Extimulabit

mulabit autem præcipue discentium animos, comparatione profectus, uelut æmulatione quadam inter ipsos excitata. Iam in prælegendis autoribus nolim te facere, quod praua quadam ambitione uulgius professorum hodie facit, ut omni loco coneris omnia dicere, sed ea duntaxat, quæ explicatio præsentis loco sint idonea, nisi si quando delectandi causa digrediendum uidebitur. Quod si huius quoque rei rationem à me requiris, hæc mihi quidem uidebitur optima. Primo loco ad conciliandos auditores, laudes eius, quem prælegendum sumit, paucis explicet. Deinde argumenti iucunditatem, utilitatemque ostendat. Mox uocem argumenti, si forte (ut faciunt plerique) uarios habeat usus, explicet, ac distinguat. Veluti comœdiam (ut hoc exempli loco sumamus) Terentianam interpretaturus, in primis de autoris fortuna, de ingenio, de sermonis elegantia paucis differat. Deinde quantum habeat & uoluptatis, & utilitatis comœdiarum lectio: deinde quid significet ea uox, & unde ducta, & quot sint comœdiarum genera, & quæ sint comœdiæ leges. Deinceps quæ potest & dilucide, & breuiter summam explicet argumenti. Carminis genus diligenter indicet. Post ordinet simplicius, deinde singula fusius explicet. Ad hæc, si qua insignis elegantia, si quid prisce dictum, si quid nouatum, si quid græcicum, si quid obscurius, aut longius redditum, si durior aut perturbatior ordo, si qua

etymologia, si qua deriuatio aut compositio scitu di-
 gna, si qua orthographia, si qua figura, si q loci rhetor-
 rici, si qua exornatio, si quid deprauatum, diligēter ad-
 moneat. Tū loca similia ex autoribus conferat, si quid
 diuersum, si quid affine, si quid imitatum, si quid allu-
 sum, si quid aliunde translatum, aut mutuo sumptū,
 ut sunt pleraq̄ latinorum à græcis profecta, ne id qui-
 dem taceat. Postremo ad philosophiā ueniat, & Poë-
 tarum fabulas apte trahat ad mores, uel tanquā exem-
 pla demonstrat, ut Pyladis & Orestis, ad amicitiae cō-
 mendationem, Tantali fabulam ad auaritiæ detesta-
 tionem. In his non mediocriter adiuuabit docentem
 Eustathius, Homeri interpret. Atque ita fiet (si modo
 sit ingenij dextri præceptor) ut etiam si quid inciderit,
 quod inficere possit ætatem illam, non solum nō offi-
 ciat moribus, uerumetiā utilitatem aliquam adferat,
 uidelicet animis partim ad annotationē intentis, par-
 tim ad altiores cogitationes auocatis. Veluti si quis
 prælecturus secūdam Maronis æglogam, commoda
 præfatione præparet, uel potius præmuniat auditorū
 animos ad hunc modum, ut dicat, Amicitiam non coi-
 re nisi inter similes, similitudinem enim esse beniuolen-
 tiæ mutuae conciliatricem, contrā dissimilitudinē odij,
 dissidijq̄ parentē, Quoq̄ maior ac uerior, stabiliorq̄
 similitudo fuerit, hoc firmiter atq̄ arctiorem esse ami-
 citiam. Id nimirum sibi uelle tot apud autores prouer-
 bia.

bia. Boni ad bonorum conuiuia, & inuocati accedunt.
 Et simile gaudet simili, & æqualis æqualem delectat,
 & æqualem tibi uxorem quære. Et ut semper similem
 ducit Deus ad similem, & semper graculus assidet gra-
 culo. Et similes habent labra lactucas. Et pares cū pa-
 ribus facillime congregantur. Et Cascus Cascam du-
 cit. Et balbus balbum rectius intelligit. Et cicada cica-
 da chara, formica formicæ. Et Cretensis cum Ægine-
 ta. Contra tot dissimilitudinis adagia, nihil aliud sibi
 uelle, quàm inter eos qui dissimili sunt fortuna, dissimili
 uitæ instituto, dissimilibus studijs, aut omnino
 non coire amicitiam, aut si coierit, nõ coherere, citoq;
 dirimi: atq; ob id fieri, ut idiota studiosum literarum
 oderit, prophanus sacerdotem, rusticus aulicum, iuue-
 nis senem. Atq; in eodem genere, Epicurus Stoicū,
 philosophus iuriconsultum, Poëta Theologum, bal-
 bus eloquentem. Hinc geminorum gratiam fratrum,
 Amphionis & Zeti, penè dissilijsse, q; alter lyre stu-
 diosus esset, alter agris colēdis gauderet: ac dissilierat,
 nisi Amphion abiecta lyra, fratris ingenio cessisset.
 Ob eandem causam insyncera fuit Castoris & Pollu-
 cis amicitia, neq; caruit infamia tentati parricidij, cum
 uterq; eodē ex ouo essent prognati, ut iam magis esse
 gemelli non possent, quod alter pugil esset, alter equis
 delectaretur. Hinc male cōuenisse Remo cum Romu-
 lo, quod alter tristioribus ac seueris esset moribus, al-
 ter

ter blandior, unde & Romulo pro Romo mutatū no-
 men. Pessime conuenisse Chaim cum Abel, quod di-
 uerso uitæ genere caperentur. Summum autem amo-
 rem summæ similitudinis esse comitem, atq; ideo fi-
 ctum à Poëtis, quemadmodum Narcissus, ante ab o-
 mni abhorrens consortio, simul atq; suam ipsius ima-
 ginē in limpidissimo fonte cōspexisset, protinus amo-
 re flagrantissimo cœpit ardere. Quid enim nostri simi-
 lius, q̄ ipsa imago? Ergo cum doctus doctum amat,
 sobrius sobrium, modestus modestum, probus pro-
 bum, nihil aliud amat uterq; quàm suam ipsius in al-
 tero imaginem, hoc est seipsum, sed alio modo. Verū
 ea similitudo, siquidem sita est in bonis animi, quæ ue-
 re sunt bona, hoc est pietate, iustitia, temperantia, tum
 eiusmodi nascitur amicitia cuiusmodi sunt eæ res, qui-
 bus amicitia conciliatur, hoc est honesta, uera, sincera,
 stabilis, æterna. Contrâ si in rebus corporeis ac fluxis,
 aut etiam turpibus, eam nec uere esse amicitiam, nec iu-
 cundam, nec diurnam ostendet. Proinde Platonem
 duas finxisse Veneres, alteram cœlestem, alteram ter-
 restrem. Duos item Cupidines, suæ utrunq; matri re-
 spondentes. Cœlestem ueras gignere formas, & huius
 filium ueros, & honestos immittere amores. Inter bo-
 nos semper amorem esse mutuum, inter uulgares ple-
 runq; alterum amare, alterū odisse, alterum persequi,
 alterum fugare. Id accidit ferè propter ingeniorum
 uitæ q̄

uitæq; dissimilitudinem. Quod quidem eleganter significat apud Poëtas Cupido, qui nonnunquam hūc aurea cusvide figit, illum plumbea, illum ut amet, hūc ut abhorreat, atque hoc amicitiaē genere nihil esse potest infelicius. Eius igit' amicitiaē male cohæretis, quasi simulachrum quoddā, in hac ægloga proponit Vergilius. Corydon rusticus. Alexis urbanus. Corydon pastor, Alexis aulicus. Corydon indoctus (nā huius carmina uocat incondita) Alexis eruditus. Corydon ætate prouectus, Alexis adolescens. Corydon deformis, hic formosus. Breuiter dissimilia omnia. Quare prudentis est amicum suis moribus aptum deligere, si uelit amari mutuum. Hæc inquam si præfetur, tū autem locos demonstratorios, perperam & bucolice à rustico affectatos indicet, nihil opinor turpe ueniet in mentem auditoribus, nisi si quis iam corruptus accesserit. Nam iste uenenum non hinc hauserit, sed huc secū attulerit. Hoc exemplum uerbosius exposui, quo facilius in cæteris item sibi quisq; similia reperiat. Iam in aggressu cuiusq; operis cōueniet in genere demonstrare, quæ sit argumenti natura, & quid in eo potissimū sit spectandum. Velut in epigrammatis argutam breuitatem laudari. Tum iocandi rationes, quas Fabius & Cicero tradunt, indicabit. Hoc genus præcipue gaudere epiphonematis, commode in fine adiectis, quæ cogitationem uelut aculeatam in animo lectoris relinquunt.

quant. In Tragedia præcipue spectâdos affectus, & quidem ferè acriores illos. Hi quibus rebus moueantur, paucis ostendet. Tum argumenta ueluti declamatorium. Postremo descriptiones locorum, temporum, rerum aliquoties, & argutas altercationes incidere, quæ nunc distichis, nunc singulis uersibus, nunc hemistichis absoluantur. In Comœdia cum primis obseruandum esse decorum, & uitæ cõmunis imitationem, affectus esse mitiores, & iucundos magis quàm acres. Decorum autem in primis spectari, non solum illud commune, ut adolescentes ament, lenones peierent, blandiæ meretrix, obiurget senex, fallat seruus, iactet se miles; at quod id genus alia, uerum peculiare quoddam quod suo arbitratu alijs aliud affingit Poëta. Velut in Andria duos inducit senes, longe diuerso ingenio. Simonem uehementem, ac subdrososum, haud stultum tamen, nec improbum. Contrà Chremetē ciuilem, ac semper placidum, ubique sibi præsentem, omnia quantum potest pacantem, at ita tamen lenem, ut minime stupidum. Duos item adolefcētes dissimili natura, Pamphilum cordatum pro ratione ætatis, & consultabundū, sed acriter, ut Simonis filiū possis agnoscere. E diuerso Charinum puerilem, ineptum, consilijque inopem. Rursum seruos duos diuersis moribus. Dauum uasrum & consilij abundantem, ac sperandi pertinacissimum autorem. E regione Byrriam nullius cõsilij, tantum perpetuum

tuum desperationis autorem hero. Ad eundem mo-
 dum in Adelphis. Mitionem etiam in obiurgādo mi-
 tem, ac festiuum. Demeam etiam in blandiēdo ama-
 rulentum. Rursum Æschinum propter urbanæ uitæ
 consuetudinem, & Mitionis fiduciam nihil nō auden-
 tem, sed ita ut probum ingenium deprehēdas, officio-
 sum in fratrem, fidum in puellā. E diuerso Ctesiphon-
 tem subrusticum ac timidum, propter earum rerū in-
 solentiam. Syrum callidum, & audacem, nihilq; nō si-
 mulantem, ac dissimulantem, aded, ut sola ebrietas de-
 texerit illius fucos. Dromonem stupidum, atq; heber-
 tem. Sed ista persequi nō huius est instituti, in præsen-
 tia satis est uiam indicasse. In æglogis admoneat esse
 aurei seculi, ac prisca illius uitæ imaginē. Proinde quic-
 quid illic est sententiarum, similiū, ac comparationū, à
 uita pastorali sumi: affectus sunt simplices, cantioni-
 bus, sententijs, ac prouerbijs delectātur, superstitione
 & augurijs capiuntur. Ad eundem modum, quid pro-
 prium habeat carmen heroicū, quid historia, quid dia-
 logus, quid apologus, quid satyra, quid oda, quid reli-
 qua scripti genera curabit admonere. Tū quæ sint sin-
 gulorum autorum in singulis argumentis dotes, aut
 etiam uitia, nō grauabitur indicare, quo iam tum as-
 suescant adolēcentes ei quod est in omni re præcipu-
 um, iudicio. Atq; in hac parte præceptorem, præter ar-
 tem & ingenium, adiuuabit etiā libellus Ciceronis de
 2 claris

claris oratoribus, & Quintiliani, Senecæ, atq; Antonij
 campani de scriptoribus censuræ, neque non ueteres
 interpretes, præcipue Donatus hac in re peculiariter
 occupatus. Huc pertinet & consilij ratio, ueluti quare
 M. Tullius in defensione Milonis sinxit sese timere.
 Et quare Vergilius tantopere laudibus uehat Turnū
 hostem Æneæ, & quare abdicatus medicus apud Lu-
 cianum non lædit nouercam, sed magis laudat, & in
 patrem acrior est quàm in nouercam. Sed id quoque
 in immensum patet. At iudicabit aliquis hæc nimium
 habere negocij. Equidem præceptorem eruditum, lon-
 goq; usu exercitatum uolo esse. Is si continget, hæc
 etiam facile percipient pueri. Quod si qua initio erunt
 duriora, progressu & assuetudine mollescent. Optima
 certe sunt, nisi fallor, & optimis conuenit statim assue-
 scere, quanquam hæc non ubiq; omnia sunt inculcan-
 da, ne tedio grauentur ingenia discipulorum, sed ut inci-
 derint insigniora. Neque uero minorem adhibeat cu-
 ram præceptor in exigendo quæ commisit, quàm in
 prælegendo. Est omnino labor hic docenti grauissi-
 mus, sed discipulis utilissimus. Nec ordinem exigat
 duntaxat, sed quicquid scitu dignum fuerit creditum,
 id assuescant bona cum fide reddere. Neque uero de-
 terreat ab hac re difficultas, quæ uel menstruo tempo-
 ris spacio uincitur. Mihi nunquam placuit, ut omnia
 dictata scribant adulescētes, sit enim hoc pacto, ut me-
 moriæ

moriæ cultus negligatur, nisi si qui pauca quædam no-
 tulis uelint excipere, idq; tantisper donec usu confir-
 mata memoria, scripti non desiderent adminiculum.
 Postremo tantum arbitror esse momenti in commo-
 da docendi ratione, si modo diligens & eruditus conti-
 gerit præceptor, ut non dubitarim meo recipere peri-
 culo, me minore negotio, ac paucioribus annis adole-
 scentes ad utriusq; linguæ mediocrem etiam eloquen-
 tiam perducturum, modo dentur ingenia non omni-
 no infelicia, quàm isti literatores ad qualemcunq; illâ
 suam balbutiem uel infantiam potius prouehût suos.
 His igitur rudimentis puer in prima imbutus schola,
 deinde bonis auibus ad altiores disciplinas conferat
 sese, & quocunq; se uerterit, facile declarabit, quanto
 pere referat ab optimis auspiciatum fuisse. Hæc habui
 in præsentia mi charissime Petre, quæ tibi de Studiij
 Ratione scriberem, ea si placent, utere: sin minus, sed u-
 litatem certe nostram pro tuo candore boni consules.
 Tu modo perge ita ut instituisti, in bonas literas incū-
 bere, ac Galliam tuam alioqui florentissi-
 mam, honestissimis etiã Studijs

illustra. VALE.

FINIS.

o 3

Concio